

UDDRAG AF EN GAMMEL KÆMNERBOG.

ET BLAD AF THISTED KOMMUNALHISTORIE.
Af M. AABERG.

I Stiftsarkivet i Viborg opbevares en gammel "Kæmnerbog fra Thisted, der angives at være taget i Brug af Kæmner *Mads Thousgaard* den 1. Januar 1768.

Af denne Kæmnerbog ses det; at Byen, som den Gang efter Pontoppidan havde "omtrent 600 Sjæle over 12 Aar" og beboedes af 209 Familier, i hans Dage saa godt som slet ikke kendte til nogen af de store Udgifter, man i vor Tid har at slaas med. Til Fattigvæsen medgik der i Aaret 1768 i et og alt kun 2 Rigsdaler, som var betalt "til Mikkel Alstrup for at gaa med den fattiges Tavle her ud i Kirken". Der fandtes vel paa den Tid "en dansk Skoleholder" i Byen, men af Skoleudgifter findes kun opført 3 Mark 2 Skilling, som var "betalt Natmanden for at rense Tilhuset ved Skolehuset". Dette var jo unægtelig billigt sluppet. Om Afdrag og Renter af Gæld, som i vore Dage spiller en saa stor Rolle paa Budgettet, er der i Kæmnerbogen slet ikke Tale; man havde aabenbart den Gang endnu ikke lært at stifte Gæld, saa lidt som man har forstaaet Vigtigheden af at indrette sig saadan, at det blev Efterkommerne, der kom til at betale.

Tit Gengæld havde man adskillige udgifter, som Nutiden ikke kender. Der er saaledes opført 3 Mark 12 Sk. til Natmanden "for 5 døde Faar at udkløre fra Kastet", hvilket maa forekomme efter Pengenes daværende Værdi at være en meget høj Betaling. Endvidere 4 Rdl. til Doktor Mandgaard i Viborg som Landfysikus 7 Rdl. til Skarpretteren i Aalborg og 3 Rdl. 5 Mk. 13 Sk. til Viborg Tugthus. Regnskabsvæsenet forvoldte ikke megen Udgift, thi Kæmneren fik ingen Løn, men oppebar kun i Godtgørelse for sit Forbrug af Skrivematerialer 2 Rigsdaler aarlig. Den eneste Bestillingsmand, der voldte nogen Udgift af Betydning, var Byens Vægter, der for 1768 staa opført med 26 Rdl., medens der for 1769 findes anført: "Til Vægteren for denne Aar 14 Rdl. 3 Mark". Denne Nedgang i Udgiften finder sin Forklaring i følgende Notits: "Den 20. Maj (1769) fik Peder Vægter hans sidste Ugeløn, thi hand rømte væk".

I Aaret 1768 maatte man ekstra give Vægteren "Kiortel, Kabus og Støvler", hvilket kostede tilsammen 14 Rdl. 5 Mark 13 Sk. Denne havde derhos adskillige Ekstra-Indtægter. Der blev saaledes betalt Vægter Peder Lauridsen "for at gaa med Trommen til destomeere Advarsel til at holde de uegnede Creatur i Tyr (Tøjr)" 1 Mark 8 Sk., "for at gaa med Trommen til at hegne Svinene" 1 Mark 8 Sk. og for at "bøye Borgerskabet om Træbroen tilsamen" 1 Mark og 8 Sk. og 5 Mark 12

Sk. Fornævnte Mikkel Alstrup, der gik omkring med Fattigbøssen i Kirken, staa opført med aarlig Løn 2 Rdl., men hvorfor han oppebar dette Beløb, nævnes ikke, saa lidt som der er Tale om andre Bestillingsmænd, der skulde lønnes af Kommunen, end de nævnte. 118 Rdl. 1 Mark 4 Sk. ses at være medgaaet til Reparation af "den store Træbro". Hele Udgiften for 1768 er opført til 220 Rdl.

Af Indtægten, som er opført med i alt 198 Rdl. 2 Mark 14 Sk., var den største Del "Forpagtningspenger af Cronens Mark". Paa denne Konto indkom i Aarets løb 161 Rdl. 34 Sk. Endvidere staa anført: "Til Vægterens Klæder indeværende Aar er mig efter Ligning af 1767 d. 12. Decbr. tillagt 12 Rdl. 2 Mark 7 Sk.". "Endnu efter samme Ligning er mig og Efterkommere tillagt til Forskud 20 Rdl., som stedse skal være i Kæmner-Cassen til hastig forefaldende Udgifter"; Dette kan man kalde Beskedenhed, thi Kæmneren nøjedes saaledes med en Kassebeholdning af 20 Rdl., som han efter Kæmnerbogens Udvisende straks maa have givet ud. Ud over de nævnte 32 Rdl. 2 Mark 7 Sk., som er tilvejebragt ved Ligning i forud bestemte øjemed, findes for 1768 ingen Skatter ført til Indtægt, hvilket er en ganske naturlig Følge af, at der ingen var opkrævet. Den Gang har man aabenbart forstaaet at komme billigt om ved det.

Dette fremgaar yderligere af de for 1769 opførte Udgifter. Man har i dette Aar været fri for store Udgifter, og den Samlede Udgift har kun udgjort ca. 70 Rdl. Heller ikke i dette Aar er der opkrævet nogen Skat til Kommunen.

Derimod er der under 1770 indført "Den 17. Marts er mig leveret en Ligning for 1768, 69 og 1770 om Byens almindelige Skatter undtagen til Broer, Bomme og Brandredskaber, Udgifter, som ikke er derudi beregnet, og beløber denne Ligning sig til den Sum 271 Rdl. 2 Mark 7 Sk." Skatten, der blev opkrævet for 3 Aar, har altsaa beløbet sig til ca. 90 Rdl. aarlig.

Pengenes Værdi den Gang var som bekendt langt større end nu. Et Læs Tørv til Tinghuset kostede saaledes efter Kæmnerbogen kun 4 Mark 8 Sk. Arbejdskraften var billig, hvad man ser deraf at to Mænd for 7 Dages Arbejde med at "grave Jorden fra Tinghusets Fod og bære udi Gaden samt ogsaa for at lægge Trappestenene omkring" kun har faaet 2 Rdl. 1 Mark 8 Sk. Men selv om man vil gaa ud fra, at Pengene paa den Tid var 8 Gang saa meget værd som nu, saa er Datidens Skatteydere alligevel sluppen billigt, hvilket ogsaa fremgaar deraf, at

man i to Aar kunde undlade at opkræve Skat og derefter det tredje Aar kunde paa en Gang paaligne og opkræve Skatten for 3 Aar. Det skulde man bare prøve paa nu om Dage! Kæmnerbogen udviser, at der den 23. Marts 1769 blev betalt "Vægteren for at gaa med Trommen til Borgerskabets Sammenkaldelse i Tinghuset om Skattens Ligning" 1 Mark 8 Sk. Heraf ses, at Byens Skatteydere den Gang, da Borgmester og Raad, som man tidligere havde haft, var afskaffet, og hele den kommunale Styrelse forestodes af en kongelig Embedsmand - Byfoged og Byskriver samt Herredsfoged Kancelliraad Scavenius -, dog har haft det i deres Haand selv at paaligne Skatten.

Af Regnskabet ses, at man har været meget omhyggelig med at holde Sprøjter og Sprøjtehus vedlige. Der staar foruden andre større Udgifter jevnlig opført "efter Hr. Cancellie-Raadens Ordre en Pegel Bomollie til Sprøjterne" 12 Sk. Dette er dog ikke saa mærkeligt, thi Byen har i tidligere Dage lidt meget ved ildebrande. Saaledes afbrændte i Følge Pontoppidan i Foraaret 1668 en stor Part af Byen, "hvorefter en god Del af Borgerne mistede deres Huse, Gaarde med Boskab og alt, hvad de havde". St. Bartholomæi Nat 1620 brændte de tre Fjerdeparte af Byen, og om end disse Brande er de største, er de dog ingenlunde de eneste.

Den 2. August 1771 afsluttede Mads Thousgaard pludselig sin Virksomhed som Kæmner. Han havde haft Bestillingen lidt over 3½ Aar, og har i den Tid, efter hvad der kan ses, ikke aflagt noget Regnskab. Han optæller nu ved sin Fratreden hele Summa paa Byens Indtægt og Udgift i sin Kæmneretid" til henholdsvis 589 Rdl. 1 Mk. 2 Sk. og 606 Rdl. 3 Mk 8 Sk., hvorefter han faar et Tilgodehavende hos Byen, som han opgør til 26 Rdl. 5 Sk., uden at det dog kan ses, hvorledes han kommer til dette Tal.

Mads Thousgaard har selv, idet han slutter sin Kæmnervirksomhed, forsynet Regnskabet med den Bemærkning, at "det er ganske rigtig", men herom maa der dog have rejst sig nogen Tvivl. Ved Kancelliraad Scavenius' Død, som maa være indtruffen paa dette Tidspunkt, er Kæmnerbogen nemlig bleven overleveret dennes Enke, som derefter ved sin Lavværges har sendt den til den nye Byfoged, Steensen, med Begæring om at faa Regnskabet revideret.

Dette er da sket, og det blev en Revision, som havde baade Næb og Klør. Der var udnævnt nogle Købmænd og Borgere i Thisted samt den nye Kæmner Didrick Galtrup til som "de beqvæmste og mest kyndige om Byens Affair og dend forbiegangne Tiids Handel" "paa det nøieste at giennemgaae og revidere dette Regnskab samt bringe til mangels poster at indsætte alt hvad der med ret og billighed indsættes kand og bør", og disse Mænd har aabenbart haft megen Ulejlighed af Sagen. De paapegede en Række Mangler ved Regnskabet, og disse blev af Mads Thousgaard

tvende Gange besvaret, hvorefter Regnskabet med de foreliggende Udsættelser og Besvarelser blev sendt Stiftamtmanden i Aalborg, Baron Holch, til Decision. Denne er uhyre vidtløftig og indtager ikke mindre end 7 Sider i Kæmnerbogen, medens hele Mads Thousgaards Regnskab kun fylder 12. En Mængde af de af Kæmneren opførte Udgiftsposter blev erklæret for urigtige eller for utilstrækkelig hjemlede og ført Byen til Indtægt. Saaledes havde han opført Godtgørelse til forskellige for Opkrævning af Skatter og Afgifter, men disse Poster blev uden Undtagelse strøgne med Bemærkning, at det er "under Kæmnerens Pligt og Embede saadant gratis og uden Betaling at forrette". Den Vægteren ydede Betaling for at gaa med Trommen blev ligeledes ført Kæmneren til Udgift, "da det er Vægterens Embede og Pligt, som holdes og lønnes af Byen, at forrette saadan Byens Tjeneste uden anden Betaling". De ved Regnskabets Afslutning opførte Skatterestancer til Beløb 19 Rdl. 2 Mk. 8 Sk. blev det paalagt Kæmneren at betale, fordi han ikke i rette Tid havde sørget for at faa Pengene ind, og en meget betydelig Udgift paa stærkt op imod 70 Rdl., som var foraarsaget ved en Proces om Kappelsten, blev ligeledes udelukkende skreven Kæmneren til Last, fordi det var ham alene, der var Skyld i Processen, "idet hand, som ikke tilforn har været brugt, haver tilegnet og bortleyet dend omtvistede Jord og Eyendom", alt uden Borgerskabets Samtykke og Vidende og uden øvrighedens specielle Ordre. Resultatet af Decisionen blev, at Mads Thousgaard, som mente at have tilgode hos Byen 26 Rigsdaler, i Stedet for kom til at skylde denne 134 Rdl. 5 Mk. 14 Sk., hvilket Beløb han imidlertid nægtede at betale, hvorfor der herom gennem alle Instancer blev ført en langvarig Proces, som varede fra 14. August 1772, da Decisionen afgaves, til 13. November 1778, da der faldt Højesteretsdom i Sagen. Ved denne Dom, der stadfæstede Afgørelserne i de foregaaende Instancer, blev Mads Thousgaard dømt til at betale det paastævnedes Beløb dobbelt med 269 Rdl. 5 Mk. 12 Sk., foruden at der paalagdes ham Udredelsen af en Mængde Sagsomkostninger, bl. a. fordi, han havde forhalet Sagen og fordi han ubeføjet havde indstævnet den af Øvrigheden under Proceduren ved Overretten beskikkede Aktor, Prokurator Torsleff. Mads Thousgaard maa aabenbart have været en efter de Tidens Forhold ret velhavende Mand, thi af Regnskabet for 1780 ses det, at han virkelig har indbetalt til Byens Kasse hele det nævnte Beløb 269 Rdl. 5 Mk. 12 Sk. I den Anledning slap Borgerne det Aar aldeles for at betale Skat, hvilket jo maa have været en ordentlig Svir for dem, medens den stakkels Mads Thousgaard, der havde haft saa megen Ærgrelse, Ulejlighed og Udgift af sin Bestilling, sikkert har ønsket hele Kæmneriet derhen, hvor Peberet groer.

Stiftamtmanden i Aalborg havde sluttet sin Decision med en Paategnelse om, at herefter tilholdes det ”efterkommende Kæmnerne aarligen til hver Aars 2den January til Byens Øvrighed at aflægge Byens Regnskab uden Ophold, saa fremt Manglerne og Restancerne ikke skal komme paa deres egen Ansvar”, og det ses da ogsaa af Kæmnerbogen, at denne Regel er bleven overholdt.

For Tiden fra 1. August 1771 til 31. Decbr. 1772 er Udgiften 105 Rdl. 10 Sk., Indtægten lidt mindre, saa Kæmneren ved Regnskabs-Afslutningen faar 8 Rdl. tilgode, for Aaret 1773 er Udgiften 155 Rdl. 3 Mk. 11 Sk., Indtægten 121 Rdl. 5 Mk. 5 Sk., og Kæmnerens Tilgodehavende er nu vokset til 33 Rdl. 4 Mk. 6 Sk. I de følgende Aar holder Udgiften sig stadig omkring 120 Rdl. aarlig, og det uagtet man har faaet betydelige Ekstra-Udgifter ved ”Officerernes Mønstring paa Kronens Mark”. Byen har aabenbart paa dette Tidspunkt faaet nogen Garnison, der senere er bleven forøget, og denne har, som man vil faa at se, voldt den megen Udgift.

Den i Følge Ligning opkrævede Skat udgjorde i Aarene 1774-78 omkring 100 Rdl. aarlig, i 1777 endog kun 80 Rdl., Regnskabsaffattelsen ses nu at have vunden meget i Overskuelighed, og de forskellige Konti holdes i Bogen skarpt afsøndrede hver for sig, hvilket ikke var Tilfældet tidligere. I Aaret 1780 blev der efter Indkvarteringskommissionens Beslutning indrettet en Sygestue, og Aaret i Forvejen var der bleven indrettet en Arrest; man begyndte altsaa at komme med. Sygestuen kostede 91 Rdl.

I Aaret 1781 gaar Udgifterne op til over 200 Rdl. aarlig, grundet paa Indkvarterings-Udgifter, og den paalignede Skat stiger til 160 Rdl.; i 1782 maa Byen betale i Udgift til Garnisonen 1932 Rdl. 1 Mk. 5½ Sk., og der paalignedes i den Anledning Borgerne en Skat af 1866 Rdl., som udrededes straks. Det maa have været en haard Omgang, thi det var jo 18 Gange saa meget, som man havde betalt faa Aar i Forvejen. De følgende Aar viser ligeledes store Udgifter til Garnisonen, og Ligningen er nu i 3 Aar oppe omkring 1100 Rdl. aarlig, men i 1786 gaar Udgiften atter ned, og Skatteyderne slipper for dette Aar med at udrede 285 Rdl.

Paa Regnskabet for 1787 findes for første Gang opført Delinkventomkostninger med et forholdsvis betydeligt Beløb; Garnisonen er nu flyttet bort, men der findes opført Indkvarteringsskat til Kalundborg 300 Rdl. Til Gengæld har Skagen og Sæby maattet betale i Indkvarteringsskat til Thisted 155 Rdl.

1790 faar man to Vægttere i Stedet for en, og samtidig stiger Vægterlønnen, som hidtil har været 3 Mark ugentlig, til 40 Rdl. aarlig. I det hele gaar Udgifterne stadig i Vejret over hele Linjen. I Aaret 1800 er man oppe paa en samlet Udgift af 1279 Rdl. 41 Sk., men heraf er rigtignok et ikke ringe Beløb udestaaende Kapitaler. Man har nu foruden

Vægtterne faaet en Politibetjent, som dog kun staar opført til 26 Rdl. Samtlige Lønninger, som en Snes Aar i Forvejen kun udgjorde ca. 30 Rdl., er nu stegne til 176 Rdl. 45 Sk., og man har faaet en fast Indkvarteringsskat paa godt 200 Rdl. Borgerne slipper med at udrede i Skat 536 Rdl.

Vi gaar nu 20 Aar frem i Tiden til 1820. Her er Udgiften opført til 2100 Rdl. 3 Mk. 1 Sk., men af dette Beløb er 99 Rdl. udestaaende Kapitaler, medens Byfogden har til Gode hos Byen 866 Rdl., som dog i Aarets Løb delvis betales. Byens 2de Vægttere samt Taarnvægteren (Lønnen til sidstnævnte betales delvis af Kirken) oppebærer nu i alt 154 Rdl. 72 Sk., Politibetjenten faar 51 Rdl. 24 Sk.; Doktorgage staar opført med 5 Rdl. 30 Sk. og Skrivematerialer til Kæmneren med 2 Rdl. 48 Sk., sidstnævnte er i øvrigt stadig ulønnet. Derimod har man nu faaet en Jordemoder, som paa Grund af en Del ekstraordinære Udgifter til Bolig o.s.v. koster det offentlige 134 Rdl. 25½ Sk., hvoraf Landdistriktet betaler $\frac{1}{3}$, Byen Resten; Skolevæsenet koster i Aarets Løb 20 Rdl. og Raadhuset og Arresterne 44 Rdl. 1 Mk. 14½ Sk. Tillige har man faaet en Borgervæbning, som i Aarets Løb medfører en Udgift af 55 Rdl. 2 Mk. 8 Sk. (den faste Udgift er dog kun 10 Rdl. aarlig til en Tambour), og desuden har man at udrede i Kvarterudgifter for en Del Officerer og 2 Underofficerer af Hæren 67 Rdl. 3 Mk. Delinkventomkostningerne er voksede til 337 Rdl. 3 Mk. 13 Sk. Der indkom i Aarets Løb i Grund- og Næringsskat 709 Rdl. 9 Sk.

I 1830 opkrævedes Grund- og Næringsskatten med 506 Rdl. 3 Mk. 11 $\frac{1}{8}$ Sk. Lønningerne var ikke stegne. Politibetjenten er kun opført med en aarlig Løn af 40 Rdl. og Jordemoderen med 50 Rdl. i fast Løn. Hele Skoleudgiften er kun 2 Rdl. 15½ Sk. Som Løn til Brandinspektøren er opført 20 Rdl. Hele Byens Udgift i dette Aar er 583 Rdl.

Under Regnskabet findes en Bemærkning om, at Byens delegerede Mænd intet finder derimod at erindre, underskrevet af Hoyer, Griishauge og Agerholm.

I 1840 opkrævedes i paalignet Kommuneskat 2816 Rdl. 66 Sk. Den samlede Indtægt var 4026 Rdl. 37 $\frac{1}{4}$ Sk. Vægterlønnen var stegen til 78 Rdl. aarlig for hver Vægter, medens Politibetjenten stadig maa nøjes med 40 Rdl. Jordemoderens Løn, Græsnings- og Brændselspenge er opført med 76 Rdl., Raadhuset og Arresterne med 105 Rdl., Brandvæsenet med 45 Rdl., Borgervæbningen med 27 Rdl., Delinkventomkostninger med 89 Rdl., Apotekets Visitation af Stiftsfysikus 10 Rdl., Valgvæsen 15 Rdl., Skolevæsen 866 Rdl., Fattigvæsen 1129 Rdl., Krudt etc. til Kanonade i Anledning af Deres Majestæters Sølvbryllup og Fødselsdag etc. 32 Rdl., Trykning af Kommuneregnskaberne for 1838 og 1839 5 Rdl. Man har nu faaet en lønnet Kæmner, hvis Navn er Sørensen. Han oppebærer i aarlig Løn 50 Rdl.

Kort sagt, med 1840 er vi inde i Nutiden; her møder vi paa Regnskabet alle de mange "Væsener", som i vore Dage bringer Skatteyderne graa Haar i Hovedet. Der er Fattigvæsen, Skolevæsen, Brandvæsen, Politivæsen, og hvert af disse "Væsener" kræver sin Part, skønt intet at sammenligne med, hvad vi kender i Nutiden.

Kæmnerbogen slutter med 1850. Den paalignede Kommuneskat for dette Aar udgør 4799 Rdl. 21 Sk. forude ekstra 759 Rdl. i Krigsskat. Af Kronens Mark svarede i Forpagtningsafgift af Købmand Werner 367 Rdl. 19 Sk. og i Paabud til Brandvæsenet var udredet 132 Rdl. 22 Sk. Af Udgifter skal vi nævne Vejjudgifter 54 Rdl. 70 Sk., Næringskrigsskat 720 Rdl., Kæmneren i Løn og for Udlæg til Skrivematerialer 75 Rdl., to Politibetjente, hvoraf den ene tillige var Arrestforvarer, henholdsvis 40 og 35 Rdl., tre

Vægttere, hvoraf de to fik 78 Rdl. hver og en 39 Rdl., Vægterpension 16 Rdl. og Lønning til Retsvidner 50 Rdl., Jordmodervæsenet 140 Rdl., Brandvæsenet 60 Rdl., Borgervæbningen 35 Rdl., Indkvarteringsvæsen 94 Rdl., Vejvæsen 160 Rdl., Fattigvæsen 1321 Rdl., Skolevæsen (derunder Lønning til 3 Lærere) 1201 Rdl., Valgvæsen 85 Rdl., Brolægningsvæsen 185 Rdl. og blandede Udgifter 977 Rdl. Den samlede Udgift beløber sig derefter til 6231 Rdl. 26 Sk., og Aaret slutter med en Kassebeholdning af 3177 Rdl. 13¹/₄ Sk.

I de 83 Aar fra 1768 til 1850, for hvilke Regnskaberne findes i Bogen, er man saaledes gaaet i Vejret fra 90 Rdl. til 4799 Rdl. i paalignet Skat, d.v.s. Udgiften for Skatteyderne er bleven ca. 53 Gange saa stor. Byens Befolkning var i samme Tidsrum vokset fra ca. 800 til 2342, altsaa til næppe det tredobbelte.